

Katarina Bjärvall

Patiensen, jojon och den outgrundliga nyttan

Man blir dagvill och hamnar vilse i coronans tid. Som hemmajobbande författare fick jag plötsligt i mars sällskap av min man socialarbetaren och av min son gymnasieeleven, men också av många andra – studenter, lärare, forskare, datakonsulter, ekonomer, personaladministratörer, säljare, kundtjänare ... Hundratusentals människor i alla möjliga yrken fick sitt arbetsliv omvandlat till skärmtid.

Man sitter där och knackar på tangenterna och lär sig navigera på så kallade mötesplattformar, ser kollegornas ansikten flimra små som kungar i hörnet på ett kuvert och hör deras burkiga röster uppmana en till nya pigga insatser (mjota! anmjota! – slå av och på mikrofonen).

Arbetstiden blir tillplattad.

För att inte tala om livet utanför arbetet. Resor, fester, fikastunder, middagar, biobesök, teatrar, konserter, föreläsningar, föräldramöten, allt sådant som brukade staga upp kalendern – det är struket.

Alla har sitt sätt att hantera det, mer eller mindre udda: spela dataspel och Netflix, virka och sticka, spela kort och lägga patients, frågesporta och hitta på egna frågor som andra kan sporta med. Min man har köpt varsin jojo till mig och tonåringen. Tidsfördriv, den mest förhånade av aktiviteter, har fått en revival.

Dagarna blir lika varann, tiden blir oskarp i kanterna och vi är många som då och då yrvaket undrar: Är det onsdag eller torsdag och vilken månad har det hunnit bli? Hur länge kan det här ha pågått?

Det är likformigheten, inte tomheten, som skapar dagvillheten. De som jobbar i yrken där arbetsbelastningen har ökat i coronans tid räknar visserligen ibland timmarna noga – nu bara elva timmar kvar av arbetspasset, nu bara nio – men med arbetsveckor som kanske fördubblas kommer ändå vilsenheten. Snart måste det väl vara helg, kan den tänka som jobbar sin sjunde arbetsdag på raken – och så är det måndag.

Dagvillheten verkar alltså vara en gemensam erfaren-

het i coronans tid. En annan och närbesläktad sådan är osäkerheten. Den handlar naturligtvis om själva sjukdomen: Har jag den, har jag haft den? Och så döden då, denna lilla omständighet som plötsligt har armbågat sig in scenen i vårt medvetande. Många av oss, kanske snart de flesta, känner någon som inte har överlevt coronan.

Men osäkerheten tar sig också andra former. Ett av de första nya uttryck vi fick lära oss i början av coronans tid var *just in time*. Då handlade det om leverans av sjukvårdsutrustning direkt från produktion till konsumtion utan lagerhållning, men snart stod det klar att det också handlade om våra framtidsplaner. Sommaren och hösten, 2021 och 2022? Framtiden, den som brukade synas så tydligt i almanackan, blev outgrundlig.

För en del människor är osäkerhet lika med otrygghet. Andra säger att de känner sig friare. Att det är en vila att slippa resa. Att det är rofyllt att inte tvingas förhålla sig till olika evenemang. När upplevelsen av att missa något blivit gemensam verkar den tidigare så brett spridda FOMO, *fear of missing out*, ersättas av POMOMNO, *peace of mind of missing nothing*. Själsfriden kan bre ut sig när man vet att man inte missar något.

Från åttiotalet och fram till coronans tid har vi levt i en allt mer upptrappad kapitalism med fokus på prestation, acceleration och konsumtion. En mycket stor del av mänsklighetens tid har intecknats av lönearbete, ofta inom produktion av mer eller mindre destruktiva prylar och tjänster. Och resten av vår tid har också blivit ett

sorts arbete. Vi är lyhörda för maktens signaler och bidrar till tillväxten genom att konsumera varor och tjänster. Och genom våra aktiviteter i sociala medier jobbar vi i praktiken gratis åt de digitala jättarna när vi gör oss tillgängliga för marknadsföring och förser företagen med rådata som de kan sälja vidare.

Dagvillheten verkar alltså vara en gemensam erfarenhet i coronans tid. En annan och närbesläktad sådan är osäkerheten. Den handlar naturligtvis om själva sjukdomen: Har jag den, har jag haft den? Och så döden då, denna lilla omständighet som plötsligt har armbågat sig in scenen i vårt medvetande. Många av oss, kanske snart de flesta, känner någon som inte har överlevt coronan.

Detta system har fjättrat oss och gett ordet fritid en alltmer ironisk klang – den som plikttröget har tjänstgjort inom det globala Production & Consumption Inc. har inte haft mycket tid över för annat. Varken för tidsfördriv som att lägga patiens eller joja eller för att utveckla långsiktiga visioner om ett hållbarare liv för mänskligheten och dess levande kamrater på jorden. Än mindre för att förverkliga sådana visioner.

I coronans tid har vi blivit lite friare. Att inte kunna resa utomlands är tufft för dem som har familj, släkt och vänner i andra delar av världen. Men de som verkar plågas mest av att flyget står stilla verkar annars vara nationalekonomerna som räknar på hur resebranschens kraschlandning kommer att slå mot ländernas ekonomi. Många av oss andra verkar tillfreds med hitta äventyret hemma eller nära.

Vi ser också att vi människor kan samarbeta och dela med oss i det lilla. För varandra okända grannar kan hjälpas åt att handla, skolelever kan bygga visir av overheadplast, företagare kan ställa om till att producera medicinsk skyddsutrustning, anställda som plötsligt står utan arbete kan svälja sin bacillskräck och gå rakt in för att jobba inom vården.

Och friheten att agera gäller inte bara enskilda, utan hela samhällsstrukturer verkar plötsligt kunna slå sig lösa när nya prioriteringar krävs. De system för mätning och kontroll som belägrat den offentliga sektorn genom *new public management* kan nu ibland faktiskt kastas åt sidan. I skarpt läge blir det tydligt hur orimligt

det är att de som jobbar inom vården, från biträden till läkare, ägnar sin arbetstid åt att vänta medan en digital plattform trilskas när de behövs för kärnan i sina yrken, att vårda och bota.

Jag tror att det handlar om ett av det tidiga noll-nolltalets mest tröttsamma älsklingsbegrepp: närvaro. Alltså i den andliga betydelsen, den som gärna kallas medveten. I en bok jag skrev 2011 lekte jag med ordets två rent verbala beståndsdelar när och var, tiden och platsen. Digitaliseringen hade redan då gjort att platsen, frågan om var, påstods ha blivit ointressant eftersom alla kunde mötas oavsett geografi. Detta påstående framstod som bisarrt då, men man får medge att det har blivit snäppet sannare i coronans tid.

I höstas reste jag till Bryssel för ett endagsmöte. Nu har nästa möte hållits via skärm och det har bestämts att även efter coronan ska gruppen i första hand sammanstråla digitalt. Den kyliga insikten lyder: inte alla möten är värda den tid, de pengar eller den miljöförstörrelse en resa kräver. Man får sälla hårt.

Men det betyder inte att tiden har uttraderat platsen, att *när* har dödat *var*. Effektivitet är något större än så. Begreppet kan definieras som att göra mesta möjliga nytta med minsta möjliga insats, och när vi är närvarande i samma rum, på samma plats i den verkliga verkligheten, kan vi i bästa fall skapa en form av nytta som inte är mätbar och kanske inte ens tillgänglig för medvetandet.

Även om det bara är ett enkelt arbetsmöte så kan vi där vid kaffemaskinen hamna så nära en kollega att vi med de omedvetna delarna av vår varseblivning kan förnimma vätskan som stiger någon bråkdels millimeter innanför denna medmänniskans undre ögonfrans och vi kan, genom hens kaffemättade andedräkt, nås av liten men stark återklang av hens inre känsla. I den närvaron lär vi oss något om mänskliga villkor som kan ha betydelse på mycket lång sikt. En annan effektivitet, en outgrundlig nytta.

Om jag förstår saken rätt så är det bland annat denna typ av erfarenhet som den tyske sociologen Hartmut Rosa har kallat för resonans. Han har gett sig in i den sankmark som studier av tiden kan sägas vara och forskat på samspelet mellan subjektiv tidsuppfattning i nuet och i minnet.

Så här: När jag gör något njutbart – kanske umgås nära med någon jag älskar – kan jag uppleva att tiden rusar iväg, men när jag sedan minns dessa timmar el-

ler dagar känns de ofta längre än de var, eftersom de innehåller så många delmoment som har fäst starkt i minnet. Kort tid omvandlas till lång, upplevelser blir erfarenheter som ger resonans. Och vice versa: Om jag genomlider något trist, kanske en tvångskonferens, upplever jag ofta tiden som oändlig (därav ordet långtråkig), medan tiden efteråt i minnet tar minimal plats eftersom inget minnesvärt hände. Långt blir kort.

Men i vår era – som Rosa kallar senkapitalistisk, ett möjligtvis optimistiskt uttryck eftersom vi inte kan avslutet än – kan kort förbli kort. Konsumismen och digitaliseringen samspelar och packar oss fulla med upplevelser som i och för sig känns som de passerar snabbt, eftersom de är njutbara, men som ändå tar minimal plats i minnet, eftersom de är tomma på resonans. Rosas exempel är om vi sätter på en thriller på teve – tiden flyger och det blir senare på kvällen än vi hade tänkt, men två dagar senare har vi glömt vad vi såg. Upplevelsen berikar oss inte med någon erfarenhet.

De system för mätning och kontroll som belägrat den offentliga sektorn genom new public management kan nu ibland faktiskt kastas åt sidan. I skarpt läge blir det tydligt hur orimligt det är att de som jobbar inom vården, från biträden till läkare, ägnar sin arbetstid åt att vänta medan en digital plattform trilskas när de behövs för kärnan i sina yrken, att vårda och bota.

Jag tror att det som händer nu i coronans tid kan vara något av det omvända: Långt förblir långt. Upplevelserna är få och lågintensiva, känslan av dagvillhet och den nyvaknade lusten på tidsfördriv visar att händelserna i våra liv har glesat ut. Men när vi nu börjar minnas coronavåren så tycks den ändå lång, genom att den är ett uppseendeväckande undantagstillstånd. Utan särskilt stor tillgång till berikande upplevelser har vi skaffat oss en stor och ny erfarenhet, förhållandevis rik på resonans.

Ytterligare en gemensam erfarenhet, vid sidan om dagvillheten och osäkerheten, verkar vara vår längtan efter varandra. På radion hör jag en italiensk kvinna berätta hur hon i karantänens Rom har längtat intensivt efter att få krama dem hon tycker om. Det känner jag igen.

Och naturligtvis förstärker de stora gemensamma erfarenheterna varann. Att komma ihåg döden, *memento mori*, är ju ett klassiskt och paradoxalt råd för den som vill värdera livet högre. Insikten om att det är osäkert hur länge vi har varandra blir akut och gör att vi längtar mer. Särskilt när vi har tid att känna efter.

De exceptionella omständigheterna ger oss möjlighet till tankar som ställer livsfrågorna på sin spets. Detta kan vi ta med oss in i tiden efter coronan. Möjligheten till något så banalt som tidsfördriv i kombination med det minst banala vi kan tänka oss, döden, bör ha gjort att vi kan se våra chanser att inte bara fördriva tiden utan faktiskt driva den i en meningsfull riktning. Och vi vet alla ungefär vart: mot ett varsamt och rättvist bruk av jordens både sinande och växande men alltid begränsade resurser. När vi har insett att det vi mest av allt längtar efter är återklängen vi får i varandras närvaro, då måste chanserna att sträva ditåt vara rätt goda. ■